

עיונים לשבת פרשת בהעלותך עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

הנבואה

הרב שאולי גרינפלד

"ההשקפה הראשונה היא השקפת המון העמים הקדמונים מאותם המאמינים בנבואה, וגם מקצת המוני אנשי תורתנו סוברים כן, והיא שה' יתעלה בוחר במי שירצה מבני אדם ומנבא אותו ושולחו, ואין הבדל אם היה אותו אדם חכם או סכל, גדול בשנים או צעיר בשנים, אלא שהם מתנים בו גם הגינות מסוימת וכושר מידות".

לדעה זו, החלת הנבואה תלויה ברצון ה', ולא בהכנת הנביא. אלא שיש לומר שהקדוש ברוך לא יבחר לנביא אדם רשע. לדעתם כל אדם יכול להיות נביא, גם אם איננו תלמיד חכם וצדיק.

הרמב"ם רואה בתפיסה זו דעה תמוהה מאד:

"אבל הסכלים מן ההמון לא יתכן זה אצלינו... שיתנבא אחד מהם, אלא כאפשרות שיתנבא חמור או צפרדע".

לדעת הרמב"ם לא יתכן שלא נדרשים תנאים מיוחדים מן האדם בכדי שיהיה ראוי לנבואה, ממש כמו שלא יתכן שבעלי החיים יקבלו נבואה.

ההשקפה השנייה מקורה בפילוסופים:

"לפי השקפה זו, אי אפשר שיתנבא הסכל, ולא שהאדם ילון בלתי נביא וישכים נביא, כמי שמוצא מציאה. אלא יהיה הדבר כך: האדם החסיד השלם בהגיונו ובמידותיו, אם היה כוחו המדמה בתכלית השלמות האפשרית⁴, והתכוון להתכוננות אשר אשמיעך, **הרי זה מתנבא בהכרח**, לפי שזה שלימות הוא לנו באופן טבעי".

התורה בפרשתנו מספרת על חטאה של מרים, שדיברה לשון הרע על משה רבינו. חטא זה, משמש את התורה כדי לברר את עניינה של הנבואה בישראל, נבואת שאר הנביאים, ונבואת משה רבינו. וכך כתוב¹:

"ויאמר שמעו נא דברי: אם יהיה נביאכם ה' במראה אליו אתודע, בחלום אדבר בו. לא כן עבדי משה".

הרמב"ם מנה את י"ג יסודות האמונה, בפירוש המשניות לסנהדרין, בהקדמה לפרק חלק. ביסוד הששי מנה הרמב"ם את הנבואה²:

"והיסוד הששי הוא הנבואה. והוא לדעת שזה המין האנושי שיש שימצאו בו אישים בעלי כשרונות מפותחים מאד ושלמות גדולה, ותתכונן נפשם עד שמקבלת צורת השכל, ויתחבר אותו השכל האנושי בשכל הפועל, ויאצל עליהם ממנו אצילות שפע, ואלה הם הנביאים, וזוהי הנבואה וזהו עניינה. וביאור היסוד הזה בשלמות יארך מאד".

כפי שהעיד הרמב"ם בעצמו, דבריו כאן נכתבו בקיצור, ואנו ננסה להרחיב את ההבנה בהם, לפי מה שכתב הרמב"ם במורה נבוכים.

הרמב"ם כתב, שהנביאים הם 'בעלי כשרונות מפותחים מאד ושלמות גדולה'. הרי שיש תנאים לכך שאדם יקבל נבואה – אדם שיוכל לקבל נבואה, חייב להיות אדם מוכשר במיוחד.

הרמב"ם במורה נבוכים³ הביא שיטתם של תפיסות שונות בעניין זה.

1 כלומר: אם היה כושר הדמיון שלו מפותח ביותר.

1 במדבר י"ט, ו-ז.

2 עמ' קמ"ב במהדורת הגאון מהר"י קאפח.

3 ב, ל"ב.

בעיניו אין זה אפשרי לומר שהקדוש ברוך הוא 'החליט' לברוא את העולם. זו הקטנה כלפיו. ולכן סבר שהעולם היה מאז ומעולם, כמו שהאלוה היה מאז ומעולם. וכפי שהגדיר הרמב"ם את דעתו⁵:

"וכשם שמן הנמנע הוא שיעדר האלוה או תשתנה עצמותו, כך חושב הוא שמן הנמנע שיתחדש לו חפץ או יתחדש לו רצון, ולכן חיובי שיהא המצוי הזה⁶ כולו כפי שהוא עתה, כך היה מקדם קדמתה, וכך יהיה עדי עד".

בהתאם לתפיסה זו, מובן שלא שייך לומר שהאדם הראוי לנבואה, התנבא כיון שהקדוש ברוך הוא החליט לנבא אותו, שהרי הקדוש ברוך כל כך מרומם כך שאיננו מחליט שום דבר.

ואם כך, ההסבר לתופעת הנבואה חייב להיות שזהו משהו שקיים בחוקי בטבע - כמו שאם אתה אוכל - אתה שבע, ואם ישנת - יש לך כח, כך גם אתה ראוי לנבואה ועשית את ההכנות הנדרשות - אתה מתנבא. זהו הטבע.

הרמב"ם חולק עקרונית על תפיסה זו⁷:

"הרי זה סותר את התורה מעיקרה, ומכחיש את כל הניסים בהחלט, ומבטל כל התקוות שהבטיחה בהן התורה או הפחידה מהן".

בעיני הרמב"ם, הרוממות שנתן אריסטו לאלוה, היא הקטנות הכי גדולה: זהו ניתוק כל קשר ומחויבות בין האלוה אלינו. ההשקפה האמיתית מבינה, שאין לנו שום תפיסה באלוקים, כמו שכתוב בפתח אליהו⁸:

"פתח אליהו הנביא זכור לטוב ואמר ריבון עלמין דאנת הוא חד ולא בחשבן אנת הוא עלאה על כל עלאין סתימא על כל סתימין לית מחשבה תפיסא בך כלל".

ולכן אין לנו ליגע את מוחנו בשאלת היחס בין מושלמות האלוה לבין רצונו, ודי לנו במה שבמעמד הר סיני התבררה לנו נבואת משה ואמיתות הניסים והתורה. מתוך הבנה זו, אומר הרמב"ם שהנבואה תלויה בהיות האדם ראוי לה, אבל מותנית גם ברצון ה' לנבא אותו.

השקפה זו הפוכה לגמרי מההשקפה הקודמת. לדעת הפילוסופים יכול להתנבא רק אדם שהתעלה לכך: 'החסיד השלם בהגיונו ובמידותיו', ולא כל אדם. וכן אין הנבואה תלויה ברצון האלוקי, אלא נהית בהכרח כאשר האדם הראוי לנבואה מכין את עצמו לכך.

הרמב"ם עצמו כותב, שלתורה ישנה בזה השקפה שלישית:

"ההשקפה השלישית והיא השקפת תורתנו ויסוד שיטתנו, והיא בעצם דומה להשקפה הפילוסופית הזו זולתי בדבר אחד: והוא שאנו סוברים כי הראוי לנבואה המתכוון לה אפשר שלא יתנבא וזה ברצון האלוקי".

השקפת התורה היא שאמנם רק הראוי לנבואה יוכל לזכות לה, אבל אין זו מציאות מוכרחת, אלא תלויה ברצון ה'.

יסוד המחלוקת בין שלושת ההבנות האלו, אינו קשור לנבואה כלל, אלא הוא האם יש לנו תפיסה והבנה באלוקים, או שאין לנו.

השיטה הראשונה היא תפיסה אלילית, והתפיסה השנייה היא תפיסה חילונית עתיקה. בעלי שתי התפיסות האמינו שיש אלוה, ואף רוממו אותו בעיני שכלם יותר מכל.

התפיסה הראשונה רוממה את האלוה בכך שתפסה אותו ככל יכול, עד שיוכל לנבא גם נער שוטה. החיסרון בתפיסה זו, היא שהם לא שמו לב, שהם מקטינים את מעלת הנבואה.

הרמב"ם אינו חולק חלילה על יכולתו של הבורא, אך אינו מוכן לקבל הקטנה כזו של עניין ההתקשרות עם הבורא על ידי נבואה. אמירה כזו, שהבורא ינבא כל אדם באשר הוא, בעיני הרמב"ם זו הקטנת האלוה ולא להיפך, ממש כמו שכל אחד מבין שאם נאמר שהקדוש ברוך הוא ניבא צפרדע, אין זה אלא בזיון נורא כלפיו יתעלה, ולא הוכחה לגודל רוממותו ויכולתו!

התפיסה השנייה, היא התפיסה של אריסטו. אריסטו רומם את האלוה בכך שסבר שלא יתכן אצלו שינוי רצון.

5 במורה נבוכים ב, י"ג.

6 המציאות כולה. אבל לא ניתן לומר 'הבריאה כולה',

שהרי לדעת אריסטו לא היתה בריאה.

7 שם פ' כ"ה.

8 תיקוני זוהר, הקדמה דף י"ז עמוד א.